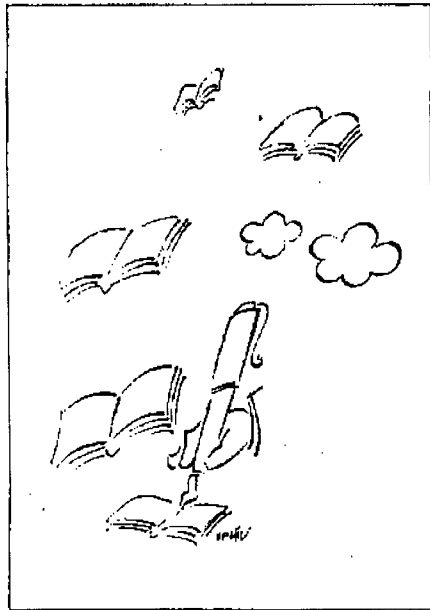


CUMHURİYET DÖNEMİ Türk Edebiyatına Yahudilerin Katkıları

RIFAT N. BALI

Geçmişleri Bizans dönemine kadar uzanan Türkiye Yahudilerinin Anadolu topraklarına kitlesel halde göç etmeleri 1492 yılında İspanya'dan kovulmaları ile başladığı herkesçe bilinen bir olgudur. Cumhuriyet dönemine kadar Türkiye Yahudileri ana dilleri olan Yahudi İspanyolcası (Judeo Espanyol) dilinde edebiyatın her alanında eserler vermişler ve bu konuda çok zengin bir geçmişe sahip olmuşlardır. Daha sonra Alliance Israélite Universelle (kısaca AIU) kurumunun Ortadoğu Yahudilerinin kültür ve sosyal düzeylerini kaldırmaya yönelik kurduğu Fransızca öğretilerini yapan okulların verdikleri Fransızca eğitimin bir sonucu olarak bizzat Yahudiler Yahudi İspanyolcasını hakir ve alt sosyal sınıfların kullandıkları bir dil olarak görmeye başlamışlardır. Bu süreçte Yahudi İspanyolcasının yerini tedricen Fransızca almış, İspanyolca unutulmuş ancak konuşulmamaya gayret edilmiştir.

Cumhuriyet döneminin ilk yılları ile başlayan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun millet düzeninden bir anda bir ulus-devlet düzenine geçiş sürecinde *Vatandaş Türkçe Konuş!* kampanyaları ile simgeleşen azınlıkları Türkleştirme siyaseti içerisinde artık hem Fransızca'nın hem de Yahudi İspanyolcasının kullanılmaması için cumhuriyet döneminin siyasetçilerinin dayatması ile bizzat Yahudi cemaatinin önderleri ve seçkinleri Yahudi İspanyolcasını kötülemeye başlamışlar ve Türklüğün sadece Türk dilinde eser vermekle kanıtlanabileceğini her tarafa misyoner bir eda ile vaaz etmeye başlamışlardır. Bu tavrın önde gelen ideologlarından Tekinalp da *Türkleştirme* (İstanbul Resimli Ay Matbaası, 1928) kitabı içinde Yahudileri Türkleştirmeye yönelik ünlü Evamir-i Aşara'yı (On Emir) yayımlamış² ve bu Türkleştirme siyasetinin bir parçası olarak da o dönemde Yahudiler arasında *Türkçe Konuşturma Birliği, Türk Kültür Birliği* adlı Türkçenin konuşulmasını ve Türk dilinin ve kültürünün yaygınlaştırılmasını amaçlayan dernekler kurulmuştur. Bu kampanyanın bir doğrudan sonucu olarak artık Cumhuriyet dönemi edebiyatında Türk dilinde yazmaya başlayan Türkiye Yahudilerine rastlanmaya başlanmıştır.



Cumhuriyet döneminde Türkçe yazan Türk Yahudi yazar ve şairlere göz atılınca kayda değer ve kalıcı eser vermiş bir yazara rastlamak mümkün değildir ve aslında bu sonuç da pek şaşırtıcı değildir. Türk Yahudilerinin edebiyat serüveni bir yerde edebiyatı Türklüklerini kanıtlanmanın bir vasatı olarak kullanmaları anlamına gelmektedir. Bu gerçeğin en somut örnekleri günümüzün yaşayan Yahudi şairlerinden Jozef Habib Gerez'in *Türk Yahudileri haki ki vatandaşlıklarını Türkçe eser vermek suretiyle göstermelidirler*³ başlıklı yazısında görülebilir. Daha sonra aynı şair Türk Yahudilerinin konuştuğu Yahudi İspanyolcasının zamanla ortadan kalkacağına hiç kuşku olmamasına rağmen bu süreci çabuklaştırma taraftarı olduğunu belirtir ve bunu gerçekleştirmek için de Yahudi İspanyolcasını kökünden kazıma gibi kökten bir çözüm önerir: *"Türk Yahudileri yapacakları bir reformla İspanyolcayı kökünden kazımalılar. Artık bunun zamanı geldi. İspanyolca sökülüp atıldıktan sonra Türk dili ana dili olacak böylece Türk Yahudisi Türk kültürüyle daha çok ülfet edecektir. Türk Yahudilerinin arasında İspanyolca'nın yeri olmamalıdır."*

Ulus-devletin özellikle tek parti döneminde tüm yurttaşlarına tek türde bir milli kimlik benimsetme zorunluluğunun bir sonucu olarak Türk Yahudileri "milli hars"a uyum sağladıklarının bir kanıtı olarak Türkçe eserler kaleme almaya başlamışlardır ve kamuoyunda milliyetçiliğin yeşerdiği, gürbüzleştiği ve azınlıklara karşı sert tavır almaya, sadakatlerini sorgulamaya başladığı ortamlarda Türk dilinde şiir, öykü yazmış Yahudileri de kamuoyunu yatıştırmak ve Türklüklerini kanıtlamak için "malzeme" olarak kullanmışlardır.

Türkçe yazan ilk yazar 1935 yılında *İdealist Talebe* piyesiyle Yakim Behar olmuş, daha sonra Matild Alçe'nin, Behçet Kemal Çağlar'ın önsöz yazdığı, *Martılar* şiir kitabı (1953) yayınlanmıştır. Yazımda adı geçen Jozef Habib Gerez'in 1952 yılında başlayan ve günümüze kadar süregelen şiir serüveni ve yayımladığı muhtelif şiir kitapları vardır. Bu yazarlardan başka Yusuf Algazi, İsak Behar, Robert Sezer, Ümit Berkman, Berta Brudo, Avram Ventura ve Harry Ojalvo'nun muhtelif şiir, Beki



L. Bahar'ın oyun çalışmaları da vardır. Avram Ventura, Berta Brudo ve Harry Ojalvo'nun şiirlerinde rastlanan ortak bir tema Yahudilerin Osmanlı topraklarına göçlerinin 500. yılı nedeniyle Devlet'e karşı şiirsel olarak ifade edilen "sadakat" ve "minnet" duyguları olup, bu da bir yerde Yahudilerin şiiri hem Türkçe yazarak Türklüklerini kanıtlamak hem de sadakat ve minnetlerini bir daha teyit etmek için bir araç olarak kullanmalarının veciz örnekleridir.

Türkçe eser verenlerin yanı sıra belli bir yaş sınıfına mensup kişilerin Fransızca yazmaya devam ettikleri de görülür. Bunlara örnek olarak M(arco) O(vadya) Albukrek, Albert Alazraki, Henry Eskenazi gibi 50 ve üstü yaş dilimine mensup yazarlar gösterilebilir, bu yazarların tümü Fransızca yazmış ve bazılarının eserleri de (örneğin Henri Eskenazi ve Albert Alazraki) yurt dışında yayımlanmıştır. Türkiye'de yaşadığı halde Fransızca yazmış ve Türk dilinde eserleri yayımlanmamış bir edebiyatçı da Gentile Arditty-Püller'dir. Genç yaşta ölen Püller *Turing* dergisinde ve dönemin Fransız dilindeki basınında (Örneğin *Le Journal d'Orient*) yazıları sürekli çıkmış ve muhtelif şiir ve romanlarıyla, ki bir bölümü Fransa'da yayımlanmıştır, en velüt yazarlardan biri olmuştur, ancak içerik olarak popüler türde eserler vermiş ve geride çok fazla kalıcı bir yazın ürünü bırakmamıştır. Fransızca yazan bu kesim, AIU ve/veya yabancı dilde öğrenim yapan okullardan mezun olup günlük yaşamlarında sürekli Fransızca konuşan, sosyal çevreleri de ya Yahudi ve/veya sadece yabancı ve Levantenler'den oluşan Yahudi burjuvazisinin seçkinlerinden oluşmuştur.

Yüksek burjuvazinin "halk"tan kopuk bu seçkin "edebiyat" yaklaşımını günümüzde Nino Anavi de sürdürmüştü ve günün geçerli halkla ilişkiler yöntemini kullanarak sadece sınırlı sayıda davetlilerin katıldığı ve gelirinin bir hayır kurumuna bağışlandığı bir gecede yayınladığı şiir kitabının bir sunumunu yapmış ancak adının Türk kamuoyunun kulağına "yabancı" çalması, şiirlerinin Fransızca yazılmış olmaları, gecenin Fransız Kültür Ataşesi'nin sunuşu ile başlaması, ve gecede sadece Fransızca konuşulması nedenleriyle bu etkinli-

ğin haberi basına "Fransız şair Nino Anavi" olarak yansımıştır!⁵

Yahudilerin adlarının ve soyadlarının "Türk" olmaması halinde yabancı olarak algılanmaları sadece bu sözü edilen örnekle kısıtlı olmayıp genelde vasat kamuoyunda rastlanan bir tavidir. Bu şekilde adından dolayı şair Avram Ventura bir imza gününde "*Türk müsünü?*", "*Asıl memleketiniz neresi?*" gibi suallerle karşılaşır ve bu konuda düşüncelerini dile getirirken "*Türk sözcüğü İslam'la anlamdaş sanki*" diyerek bir gerçeği vurgular. Bu durum karşısında çoğunluğa karşı "azınlık" konumunda olan Avram Ventura için yapacak bir tek şey kalmaktadır o da "*Ben kendi payıma Türklüğümün onur duyuyorum*" diye mırıldanarak Türk Yahudilerinin yıllardan beri tekrarladıkları sadakat ve onur söylemini tekrarlamaktır.

1990'lı yıllarda ortaya çıkan başka bir yazar ve şair ise Estreya Seval olup kendisi "beyaz dizi" türünden sınıflandırılacak olan aşk romanları dalını seçmiştir.

Türkiye Yahudileri edebiyat dalında diğer ülkelerin aksine çok fazla önde gelen adlar çıkarmamanın ezikliği daima yaşamışlar, üstüne üstlük kamuoyuna yerleşik "tüccar Yahudi" stereotipinden ötürü Yahudilerin sadece tüccar olmadıklarını "kanıtlama" amacıyla şiir, deneme veya öykü yazabilen ve şu veya bu şekilde bunları yayımlayabilmiş olan kişileri tabiri caizse bağır-larına basmışlar, sahiplenmişler ve gururla bunları Türk kamuoyuna Yahudilerin Türk sanat ve edebiyatına katkılarının kanıtı olarak sunmuşlar, bazı Yahudi asıllı Türk bilim adamları ve sanatçıların ödül kazanmaları da Türk Yahudilerince "*bize bişeyler oluyor*" neşeli nidasıyla karşılanmıştır.⁶ Ancak Türkiye Yahudilerinin bu davranışları kamuoyuna yerleşik Yahudi tüccar stereotipini yıkmaya ve Türklüklerini kanıtlamanın tezahürleri olup, aynı tarz davranışın bir serpintisi olarak bir tür Yahudi milliyetçiliğiyle de "Yahudi menşeli her şey iyidir, güzeldir, mükemmeldir" şeklinde özetlenebilecek bir tavır sergilemişlerdir. Bunun sonucu olarak herhangi bir Türk Yahudisinin yayımlanmış herhangi bir eseri daima "mükemmel" olmuştur. Dar cemaatlerin kendilerini çevreleyen topluma kar-

şı yekvücut görünme, ve bir birliktelik görüntüsü verme kaygısı ve dar cemaatleri sarmalayan geniş toplumlarda bu cemaatlere karşı mevcut olan olumsuz peşin yargılardan dolayı da, azınlık cemaatlerinin kendileriyle ilgili özeleştiril bir yaklaşımları olmamış, vasat ve hatta vasatın altında edebiyat ürünleri yüceltilmiş, böylece vasatlık da mükemmelliğe dönüşmüştür.

Bunun bir sonucu olarak ortaya ya amatör çalışmalardan ya da üçüncü, dördüncü derecede değerleri olan ürünlerden oluşmuş bir Yahudi "edebiyatçı-lar" yelpazesi çıkmış ve bunların ne Türk edebiyatına ne de Türkiye Yahudilerinin kültür tarihine en ufak bir katkıları olmuştur.

Türkiye Yahudileri hatırat açısından da oldukça ketum davranmışlar, ortaya hatırat ve/veya günlük türünden pek fazla bir eser bırakmamışlardır. Yakın tarihte yayımlanmış ve kayda değer sayılabilecek beş eser olup bunlardan ikisi (Lydia Kastoryano ve Nissim Benezra) Fransızca yazılmışlar ve bundan ötürü Türkiye'de çok kısıtlı bir çevrede okunabilmişlerdir, diğerleri ise iki önemli işadama Bernar Nahum (*Koç'ta 44 Yılım*, Milliyet Yayınları, 1988) ve Alber Bilen'in (*Türk Sanayinde Kırk Zorlu Yıl*, Kendi Yayını, 1988) hatıratları ve oyun yazarı Beki L. Bahar'ın yaşamı (*Ordan Burdan Almış Yılım Ardından*, Gözlem Yayınları, 1995)'dir. Her üç hatıratta da okuyucu için sosyal yaşamı açısından kayda değer pek bir bilgi yoktur. Herhalde bunun nedeni de bir yerde Türkiye Yahudilerinin neredeyse ortak vasfı haline gelmiş bulunan ketümiyyetleri ve devletin siyasetine hiçbir zaman hiçbir şekilde eleştirel olarak yaklaşmamaları olmuştur. Aslında burada eleştirilecek olan taraf sadece Türkiye Yahudileri değil, aynı zamanda Türkiye'nin özgür düşünce anlayışıdır. Kamuoyu ve devletçe kabul edilmiş görüşleri eleştiren yazarların her dönemde yargılanma gibi bir yazgı ile karşı karşıya oldukları unutulmamalıdır. Edebiyatı, Türkleşme sürecinde bir araç olarak kullanmayı tercih etmiş olan "azınlık" yazarlarından yıl-ların vermiş olduğu ketümiyyet, yalınlık ve düzene uyma alışkanlıklarından bir anda sıyrılıp tarihi/geçmiş sorgula-



yan eserler beklemek de biraz fazla iyimserlik olmaktadır.

Türkiye Yahudilerinin Cumhuriyet dönemi edebiyat serüvenlerinin zaman dizinine göre yayımladıkları eserler şöyledir:

Eliya Gayus: *La Ermoza Anjela i sù Amante* (1934, Roman, İspanyolca), *Amelamed* (1935, Roman, İspanyolca), *Kont Güstav'ın Oğlu* (1935, Roman, Türkçe).

Yakim Bahar: *İdealist Talebe* (1935, Tiyatro, Türkçe).

A. Eskenazi: *Baba Öğütleri (Nasihatleri) Defteri* (1935, Deneme, Türkçe).

Mois Habib: *Una Moerte Subitana* (1935, Öykü, İspanyolca).

Meir Y. İmanu-el: *Mas Fuerte ke la Muerte* (1935, Roman, İspanyolca).

Marsel Şalom: *Brumes et Soleils* (1938, Şiir, Fransızca), *Poemes Juifs* (1949, Şiir, Fransızca), *Les Juifs* (? , Tiyatro, Fransızca).

Max Bilen: *Evasion* (1941, Şiir, Fransızca).

Gentile Arditty Püller: *Plaisirs d'Istanbul* (1940'lı yıllar, Roman, Fransızca), *Poèmes*, (1940, Şiir, Fransızca), *A l'Ombre des Minarets* (1941, Roman, Fransızca), *Le Jardin des Grenades* (1948, Roman, Fransızca), *Chanteplante* (1952, Roman, Fransızca), *Moisson de Cendres* (1957, Roman, Fransızca), *Vent de Marmara* (1957, Roman, Fransızca), *Contes d'Orient et d'Occident* (1959, Roman, Fransızca), *Portraits Sans Retouches* (1963, Roman, Fransızca), *Paysages de Turquie* (1964, Roman, Fransızca), *L'Atre et le Courtil* (1967, Roman, Fransızca).

Jean Paul Bertal: *Mirage d'Amour* (1943, Deneme, Fransızca), *L'Etrange Destin d'un Peuple* (1945, Deneme, Fransızca), *Les Sourires de la Vie* (1967, Deneme, Fransızca).

Eliya R. Karmona: *La Novya Revatada* (1948, Roman, İspanyolca), *La Famoza Kantadera* (1948, Roman, İspanyolca), *El Prove Doktor* (1948, Roman, İspanyolca), *Kazado por Dolor* (1948, Roman, İspanyolca).

J.E.Kohen: *Un Amor en el Mundo Aristokrato* (1948, Roman, İspanyolca).

B.Lizbon: *La Madrasta İçizera* (1948, Roman, İspanyolca).

Muiz Eskenazi: *Moise* (1950, Tiyatro, Fransızca).

Jozef Habib Gerez: *Oniki Kavim* (B.D., Şiir, Türkçe), *Gönülden Damlalar* (1952, Şiir, Türkçe), *Renklerin Akını* (1954, Şiir, Türkçe), *Savrulmuş Zaman* (1955, Şiir, Türkçe), *Meyhaneden Çıkan Kral* (1956, Şiir, Türkçe), *Acılı Bitimler* (1960, Şiir, Türkçe), *Seni Yaşamak* (1963, Şiir, Türkçe), *Dar Açılar* (1965, Şiir, Türkçe), *Ölü Nokta* (1966, Şiir, Türkçe), *Arayış İçinde* (1967, Şiir, Türkçe), *Büyük Güzel* (1969, Şiir, Türkçe), *Başını Alıp Giden Dünya* (1970, Şiir, Türkçe), *Yaşama Sevinci* (1983, Şiir, Türkçe), *Yaşama Sevinci* (1984, Şiir, Türkçe), *Gökyüzüne Gülen Güller* (1986, Şiir, Türkçe).

Matild Alçe: *Martı* (1953, Şiir, Türkçe).

Robert Sezer: *Gönül Çağlayanı* (1954, Şiir, Türkçe).

Marko Ovadya Albukrek: *Mes Amis les Malades* (1956, Deneme, Fransızca), *Propos d'un Flaneur* (1974, Deneme, Fransızca).

Joseph Molho: *Essai d'Analyse Biblique* (1959, Deneme, Fransızca).

Beki L. Bahar: *Yakamozlar* (1963, Tiyatro, Türkçe), *Kişi Bunalımı - Dişi Bunalımı* (1970, Tiyatro, Türkçe), *Pudu-Hepa* (1973, Tiyatro, Türkçe), *Sıradan Bir Şey* (1985, Tiyatro, Türkçe), *İkizler* (1986, Tiyatro, Türkçe), *İkiyüzbininci Gece* (1986, Tiyatro, Türkçe), *Doğada Diğün* (1989, Tiyatro, Türkçe), *Donna Grasya Nasi* (1993, Tiyatro, Türkçe).

Nesim Behar Beraha: *Köyümüz Aşkona* (1967, Tiyatro, Türkçe).

İsak Behar: *Yankılar* (1974, Şiir, Türkçe).

Esther Morguez Algranti: *9 Eylül* (1975, Şiir, İspanyolca).

Henri Eskenazi: *Damasquinade* (1975, Şiir, Fransızca), *Volite Etoilee* (1979, Şiir, Fransızca).

Moşe Grosman: *Yalnız Adam* (B.D., Öykü, Türkçe), *Kısır Leke* (1975, Öykü, Türkçe).

Albert N. Arditti: *Nirengi Noktaları* (1977, Deneme, Türkçe), *Buluşma Noktaları* (1980, Deneme, Türkçe).

Yusuf Algazi: *Kadın, Nesin Sen* (1980 sonu, Şiir, Türkçe), *Kadın ve Erkek Egemen Toplum* (1980 sonu, Şiir, Türkçe), *Çağültü* (1981, Şiir, Türkçe),

Birkaç Sonsuzluk Anı (1985, Şiir, Türkçe), *Bahra Lambaya* (1985, Şiir, Türkçe), *Kıyametin Taş Basmaları* (1988, Şiir, Türkçe).

Nesim Eskin: *Ölümsüz Güzelliğin* (1982, Şiir, Türkçe).

Jacques Pardo: *Le Monde, l'Homme et les Douze Tribus Hebraïques* (1983, Deneme, Fransızca), *Excursion dans l'Antique Ionie...* (1984, Deneme, Fransızca), *Essais, ou...* (1985, Deneme, Fransızca), *L'Homme à la Recherche de son Etre* (1986, Deneme, Fransızca), *Metamorphose ou Souvenirs et Confessions* (1987, Deneme, Fransızca), *Le Cosmos et Moi* (1988, Deneme, Fransızca).

Hanri Benazus: *İnsanları Seveceksin* (1984, Deneme, Türkçe), *Gönül Bahçemde Küçük Gezintiler* (1984, Deneme, Türkçe), *Mutluluk Çıkmazı* (1985, Deneme, Türkçe), *Gençler Sorunu mu? Yetişkinler Sorunu mu?* (1985, Deneme, Türkçe), *Dost Dost Dedikleri* (1986, Deneme, Türkçe), *İçerdekiler Dışardakiler* (1989, Deneme, Türkçe), *Kader* (1990, Deneme, Türkçe), *İnsan Olma Sanatı* (1994, Deneme, Türkçe), *Ben Kimim, Siz Kimsiniz?* (1996, Deneme, Türkçe).

Avram Ventura: *Sevgidir Yaşayan* (1985, Şiir, Türkçe), *Boşlukta Bir Ses* (1991, Deneme, Türkçe), *Bir Sözü Söylemek Gerek* (1993, Şiir, Türkçe), *Beyyüz Dalli Akasya* (1995, Şiir, Türkçe), *Kırk Dilli Kuş* (1995, Deneme, Türkçe), *Yol Üçlemeleri* (1995, Şiir, Türkçe).

Berta Brudo: *Berta'nın Şiirleri* (1986, Şiir, Türkçe), *Beyyüz Destanı* (1991, Şiir, Türkçe).

Mario Levi: *Jacques Brel. Bir Yalnız Adam* (1986, Deneme, Türkçe), *Madam Floridis Dönemeyebilir* (1990, Öykü, Türkçe), *Bir Şebre Gidememek* (1990, Öykü, Türkçe), *En Güzel Aşk Hikâyemiz* (1992, Öykü, Türkçe).

Salamon Bicerano: *Rekojimiento de Temas Diversas* (1988, Deneme, İspanyolca), *Kantes de Maturidad* (1991, Şiir, İspanyolca), *Relatos i Refleksiones* (1994, Deneme, İspanyolca).

E. Emine: *Bizans Sohbetleri* (1988, Roman, Türkçe), *Kırabiye Saatinde* (1992, Roman, Türkçe).

Yakup Almelik: *Hazinenin Durumu Yüreklere Acıdır. Kırtarabilen Çıkarsa Başımızın Tacıdır* (1989, Tiyatro, Türkçe).

Lina Kohen Albukrek: *87 Anios lo ke Tengo (Poemas)* (Tahminen 1990, Şiir, İspanyolca).

S.Selim Albukrek: *Reflexions-Evasions* (1990, Şiir, Fransızca), *Sorgulamalar, Çelişkiler, Kaçışlar* (1992, Şiir, Türkçe), *De Fil en Fil* (1992, Şiir, Fransızca).

Üzeyir Garih: *Deneyimlerim-I* (1990, Deneme, Türkçe), *Deneyimlerim-II* (1991, Deneme, Türkçe), *Deneyimlerim-III* (1994, Deneme, Türkçe).

Albert Alazraki: *Poèmes* (1991, Şiir, Fransızca).

Roni Margulies: *Her Rind Bilir* (1991, Şiir, Türkçe), *Gün Ortasında* (1992, Şiir, Türkçe), *Mağrur Olma Padişahım* (1994, Şiir, Türkçe), *Bilirim Niye Yanık Öter Ney* (1996, Şiir, Türkçe).

Ümit Berkman: *Duyguların Ötesinde* (1992, Şiir, Türkçe).

Ketty Hakkı: *Büyükanne K'nın Öyküleri* (1993, Öykü, Türkçe).

Alberto Modiano & Maggie Damon: *Yarına Ümit* (1993, Şiir, Türkçe).

İshak Reyna: *Mahşerin Dört Atlısı* (1993, Deneme, Türkçe).

Harry Ojalvo: *Şiirle Düşünceler* (1994, Şiir, Türkçe).

Estreya Seval: *Geometrik Aşk* (1995, Şiir, Türkçe), *Kuşların Doğduğu Gün* (1995, Roman, Türkçe), *Üç Günün Hatırası* (1995, Roman, Türkçe), *Yalnız Sen* (1995, Roman, Türkçe), *Nir Sevincek* (1996, Roman, Türkçe), *Doğanın Çığılığı* (1996, Şiir, Türkçe).

Nino Anavi: *A Toi* (1995, Şiir, Fransızca).

Aşağıdaki listede yer alan eserlerin yayımlandıkları yıllara ve yazıldıkları dillere göre dağılımları şöyledir:

Tarihi belli olmayan dönemde Türkçe 2, Fransızca 1; toplam 3.

1935-1945: Türkçe 3, Fransızca 7, İspanyolca 4; toplam 14.

1945-1955: Türkçe 5, Fransızca 4, İspanyolca 6; toplam 15.

1956-1965: Türkçe 5, Fransızca 7; toplam 12.

1966-1975: Türkçe 9, Fransızca 4, İspanyolca 1; toplam 14.

1976-1985: Türkçe 16, Fransızca 4; toplam 20.

1986-1996: Türkçe 44, Fransızca 7, İspanyolca 4; toplam 55.

Toplam: Türkçe 84, Fransızca 34, İspanyolca 15; toplam 133.

Görülebileceği gibi altmış yıllık bir edebiyat serüveninde sadece yüz otuz üç eser yayımlanmış ve bu eserlerden yarısından fazlası son yirmi yıl, bunun yaklaşık yarısı ise son on yıl içinde yayımlanmıştır.

Maalesef sonuç hazindir; "iyi hal ve gidiş" normlarına uygun eserler vermek zorunda kalan bir "edebiyatçılar" dizisi ve bunların içinden sıradanlığın dışına çıkan sadece dört ad: şiirleriyle Roni Margulies, öyküleriyle Mario Levi, denemeleriyle İshak Reyna ve romanlarıyla E. Emine müstear adlı Vivet Kanetti.

Bu olgu bir yerde iki gerçeğe işaret etmektedir. Biri 1980 sonrası Türkiye-sinde Turgut Özal ile başlayan modernleşme sürecinde Yahudiler de bu süreçten kendi nasiplerine düşen payı almışlar, modernleşmişler, bunun bir sonucu olarak toplumla daha bütünleşmişler, Türkçeyi daha çok benimsemişler ama buna karşılık kimliklerini ifade etmede kullandıkları birinci ve ikinci ana dilleri olan Yahudi İspanyolcasını ve Fransızca'yı artık unutmaya başlamışlar, Cumhuriyet'le başlayan "Türkleşme" sürecinin sonunda da Türkleşmişler ancak Yahudi kimliklerinden de çok şey kaybetmişlerdir.

Diğer gerçek ise 1992 yılında Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göçlerinin 500. yılı kutlamaları nedeniyle artık kamuoyunda daha "görünür" olmuş olmaları ve bu kutlamalar vesilesiyle de alışlagelmiş sadakat söylemini içeren eserler vermiş olmalarıdır.

Vatandaş Türkçe konuş! kampanyasının bir sonucu olarak Türkleşmiş, Türkleşmenin bir kanıtı olarak da Türk dilinde yazın örnekleri vermiş olan Türkiye Yahudileri, bu Türkleşme sürecinin biraz da hazin bir sonucu olarak Yahudi İspanyolcasını

unut(turul)maya zorlanmışlar, Cumhuriyet dönemi öncesi çok zengin Yahudi İspanyolcası dilindeki edebiyat geçmişlerine de sahip çık(a)mamışlar ve bu edebiyatı tanı(ya)mamışlardır. Türk kamuoyunun sürekli baskısı, tacizleri ve alayları (bir dönemin mizah dergilerinin fıkra ve karikatürlerinin vazgeçilmez konularından biri Yahudi'dir) sonucu Türkiye Yahudilerinin kamuoyu nezdinde "edebiyatçı" konumunda olan bireyleri Yahudi İspanyolcasından kurtulmak ve şivelerini düzeltmek için canla başla çalışmışlar, arı ve duru Türkçe konuşma ve yazma tutkusuna kapılmışlardır. Bunun bir sonucu olarak verdikleri eserlerde Türkiye Yahudilerinin günlük yaşamlarında, konuşmalarında vazgeçilmez bir şekilde yer alan, zaman zaman Fransızca, zaman zaman da İspanyolca sözcüklerine E. Emine müstear adlı Vivet Kanetti'nin eserleri dışındaki edebi eserlerde de rastlamak pek mümkün olmamıştır. Salt bu açıdan Türk Yahudilerinin edebiyat ürünlerinde bir Yahudi kimliğinin yansımalarına da rastlamak pek mümkün değildir.

Maalesef sonuç hazindir; geçmişinden kopmuş, kopmaya zorlanmış ve hatırat ve/veya herhangi bir yazın dalında kamuoyunun "milli kültür"ün, "milli tarih" in dayattığı, dolayısıyla Cemaatin başta kerhen sonra inanarak benimsediği "iyi hal ve gidiş" normlarına uygun eserler vermek zorunda kalan bir "edebiyatçılar" dizisi ve bunların içinden sıradanlığın dışına çıkan sadece dört ad: şiirleriyle Roni Margulies, öyküleriyle Mario Levi, denemeleriyle İshak Reyna ve romanlarıyla E. Emine müstear adlı Vivet Kanetti.

- 1) Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz. Ayhan Aktar, "Cumhuriyetin ilk yıllarında uygulanan 'Türkleştirme' politikaları," *Tarih ve Toplum*; Aralık 1996, sayı 156, s.4-18.
- 2) Tekinalp hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Jacob M. Landau, *Tekinalp Bir Türk Yurtseveri (1883-1961)*, İletişim Yayınları, 1996.
- 3) La Luz de Türkiye, 21 Eylül 1955.
- 4) Jozef Habib Gerez, *Köhnleşmiş İspanyolca*, La Luz de Türkiye, 12 Aralık 1956.
- 5) Nino Anavi kitabını tanıttı. Yeni Yüzyıl, 18 Nisan 1996.
- 6) Avram Ventura, *Türklüğünden onur duyuyoruz*, Yeni Asır, 11 Eylül 1995.
- 7) Beki Bardavid, *Bize bişeyler oluyor*, Şalom, 18 Aralık 1991, s.2